

یکی محراب

نورک از ماغناک ناسر افکار میر

على ائندىنىڭ كىتابىدىكى عبارە ايله قورقوت
آنا كىتابىدىكى شو جەلە كۆرسىتىدە لۇچوك بىر
مىقابە كۆستەربىلىرىك مۇلف مطلقا « كىتاب ددە
قورقودە » كۆرسىتىدە . حال بو ك ددە قورقود
كىتابىنىڭ ممتەد يولۇدە « م ۳۷ ، ۳۷ ، ۶۷ ،
۸۰ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ » ئۆك اصل كادى اوغوزنامە
اولىيىنى تىصرىخ ايتىلىدور . بىنا . عليه يازىجى
زادەك كوردىيى واقتىبادە . بولۇندىيى عىبا بو
اۆتىمىز ؟ اكر كىتاب ددە قورقودە على ائندىنىڭ
كوردىيى كىتاب اولش اولە ايدى ، مۇلفىكە ها
واضىح سويلەيدى كى اوغوز خان واولادلىرىدە
باخت اولسى اىجاب ايدىردى .

مۇلف ددە قورقودە غاندى يازدىيى قىسلىردە
اوغونامە كادى يىلە ذكر ايجور . وياكلىز اولجە
درج ايتىدىكىم عبارەستەدە كوردولدىيى وجىلە
اوغوزنامەك اوغوزخان اولادلىرى مىناقىيى ساوى
اولدىيى سويليدور . بونىلە برار على ائندىنىڭ
كىتاب ددە قورقودى كوردىيى مىقابلا « مىقابى
اۆردن درج ايتىدىكىم عبارلە ايله حقيقتە چوق
ياقېن بر صوردۇدە آكلاشلىبىلەر . بوجەت دها
آشاغىلردە توضح ايدەيىكدر .

بۇندن بلماقە اوغوزنامەيى كوردن بىخت ايدىن
« حەجە التوارىخ » صاحى خاى شىركالە واردور كە
موى ايله اۆتدە بو جەنى شو صوركە ايتىضاح
ايدىيور . [۱] « چىنى استەك در تاريخ ائى
وتخىن وغانامە مرحوم سلطان مراد قىيىن قىيىر
رسالت مىزا جهانشاھ مخصوص واشت چونرسيد
يىم وخدمت بچاى رسايدىم روزى شفا دل كمدك
مىزا باينا خلوة صحت خواهد كرر خلوة بايد
آمد سمعا وطاعة » كەتەرسيد بر اثناء صحبت
مىزا فرمودك سلطان مراد برادر اخروى مىنت
وغيراز برادرى خویش مىنت سبب خویش را
پرسيدە شد فرمودك مولانا اسماعيل آمد وكتاى
آورد بخط مقلى نوشته ازان كىتاب خيىردار كە
اغوز را شش يىر بوده است نام ايشان كوك
آلب وپرباز وذكىر آلب وكون آلب واكى آلب
ويلدوز آلب الخ .. »

شو ايتىلمەدە دوزەتلىسى اىجاب ايدىن
ياكلىز بر كوچوك جەت وار : اوغوزنامەك
موغولجە يازلىش اولىسيدر . اوغوزنامەك اوغونورجە
يازلىدىيى معلوم وحققتە ايتىدە موغولجە يازلىش
بر اوغوزنامەك موجودىيى مىر حالە شەهيدىر .
ايفورجەكە موغولجە كى تېتىشك بر طرزەدە
يازلىسى . احكامكە « مؤرخ شىركالىيى شاشىدەشور .
بو معلوماتى تايىد ايدىن يىقېرىمىيى نوىع
وشىقەلردن جىرى ۸۸۶ سەستەدە تايىف اولوالمىشور .
« جام جم آيىن » نام اتى واردور كە مۇلى « حسن

[۱] تورغىنايە كىتبخانىسى :

بوايتىضاحات حەجە التوارىخكە دىكەزىلەشكەنلەردە موجودكلىدور .
ولى ائىن ائندى كىتبخانىستەدە كوزەل بر تىزجەستەدە بو
قىم يازىلماشكدر .

آكلاپوزىكە مۇلفك اوغوزنامە حقتەدە قىطى بر
فكرىيى واردور ، وختى اوندن اقتباسلردە بولۇنشدر .
يىنە بو ئۆك ايكىنچى حقيقتەستە « اسانى اتراك
صىرا ائىنىك كە تمامت دىب بولۇپوك درت اوغلانلارنى
ئىلىتىدورلار . كە اول بولجە خان اوغلىدور ، كە
آنى شىمال شىرق وشىمال غەربى اطرافكە كوندرمىشدر .
وهم فراخان و اورخان وكون خان و كورخان اول .
واسطە برلە فراخان اوغلى موحد اولدى .
بىضى قوغلرىكە آتوكلە مىتقى اولدىلەر ، ايتى
قىم اولدىلەر . وچەلە سونوك شىرخى اوغوزنامەدە
كادر . « عبارەستى اوقوپوز . شو عبارەدە
مۇلف اوغوزنامەك مىندىجائى حقتەدە بۇرە صرىخ
بر فكر وپرىيور : اوغوزنامەدە اوغوز خان
واولادلىرى وقايىيى مذكور اعشى .. على ائندى
اۆتىنىك عىن حقيقتەستە اولدى عبارەستى تايىدا
« اوغوز شەمسى سويلەك آتوك شىرخى اوغوزنامەدە
وجامع التوارىخكەدە كادر . » دىيور .

مۇلف « سلجوقنامە » سنىك اونچىيى حقيقتە
سەندەدە « اول خالوك شىرخى سويلەدور كە اوغوزك
آنى اوغلى واردى . انلوك كادى اشبو تفصىل
وتويىجە : كون ، كى ، يلدوزە ، كوك ، طاق ،
دېشكىز وشوبلەك انلوك تورارىخكەدە اوغوزنامەدە
كەشدر . « دىيور ك اولدى ايتىضاحاتى تىكرار .
ييور . على ائندىنىك بو ايتىضاحاتندىن اوغوزنامەيى
كوردىيىكە آكلايە مىيورسوق دەر حالەدە مخصوصدە
معلوماتدار اولدىيى چوق اولوب شىندىيى . قدر
اسكى وغانامەدە مىج بىرەندەم كور اولمايان اوغوزخان
تورەستى ايتىضاحى وديكر بىضى معلومات ورمىسى
كەندىيىنىك اوغوزنامەدەن اقتباسلردە بولۇندىيى
فكرىيى تولىد ايدىيور . مۇلف كىتابك « ۹۸ » نچى
حقيقتەستە « بىغبارمە عليه السلام زمانە قىيىن زمانە
بىيات بوشتن قورقوت آتاقويدى ، اوغوزقومىك
بلىكسىدى . نەدىرسە اولدى . غابىدن خىرل
سىلدى . حق تعالى آتەك كوكلەنه ايدىردى ،
ايتىدى آخىر زمانەدە كىرو خانلىق قايدەدە ، داخى
شەنە المىردن الما دىدى . دىدىمى غەيا رحمة الله
ئىلى در » دىيور كە شو عبارە « درمەسد » كىتبخانە
سەندە « فاشىر » قولىكسىيى آل يازمە قىسنىك
(۸۶) نوسرىستەندىن طوطوغرىخانە ايتىوب « آمار
اسلامىيە وىلەيە تىقنى ايجىيى » طرەندىن نىشراوانان
« كىتاب ددە قورقودەك بىلافاختەندەك عبارە ايله
مانمان يىكەيلىرىكە عىنى در . بو عىقلىق كۆستەرمىك
ايجىن ددە قورقود كىتابىنىڭ عبارەدە نىقل
ايدىلم : « رسول عليه السلام زمانە قىيىن بىيات
بوشتن [بوشتن] قورقوت آما دىرلر . بر ار
قويدى . اغوزك اول [اول] كىتى تمام بىلەشيدى .
نەدىرسە اولدى . غابىدن درلو خىر سويلدى .
حق تعالى ائەك كوكلەنه اهام ايدىردى . قورقوت
انا ايتىدى : آخىر زمانەدە خانلىق كىرو قايدەك
كەستە المىردن المە ، آخىر زمان اولب قىيات
قوچىجە . بو دىدوكى غەيا سىلدىر . »

مىنتەظمە تىشكىلى مادەستى علما ورجال دوك كۆرسەندەسەر
مذاكرە قويدى . بونك ايجون (بىندىرلى سىلەم)
ياشاىيى مىندارتە و مىندەستە قىتاقىيى ايله مىشەنبر
بولنان (قاضى زادە طاهر) ائندىيى مىشەنبر
نەب ايدىركە علمايە بىل التفات و طوطوجى مىنقىتە
ارائە روى توچات ايتىكە باشلادى .
كەندىيىنىك بر بىنايى (على آغا) ايله
(حالت ائندى) كۆرسەندە تمامى ايتىلىش تىكرە .
لەك مانئىدن دىخى مىستبان اوليور كە مىشار ايله
اوتەدن روى يىكېچىرى عىصانكە اعماى طرفى
اترام ايتىكەدە ايدى . قىطت حالت ائندىنىڭ
تەقىل و تاخىرى سىياسى بو آرزوك بر آن اول
حصولە مانع اولش موى ائەك اعدامى مىتاقب
سلطان عمود ايتە باشلامشدر .

احمد راسم

تور ك تارىخى مىرقىيى :

اوغوزنامە

— ۱ —

تور ك ادبىياتى تارىخكەك كىچائىيى وياكك دىفە
تەقىفە احتىياج مى ايدىن بو مەم موضوع ساحة
اشتغال اولدىيى حالە دولايىسەلەر بر آز مىشتىل
اولوق تەقىفەتقائى تور ك ادبىياتى تارىخى مىتەخصىلەر
عرض ايتىيى مىناس كوردىم . نچى ايدەم كە
بو كوچوك اساس اوزرىنە دها درىن تەقىفەت
كىيىشلىكە موضوعكە تونورە چايشىلەر .

اوغوزنامە دىداتىر بوكون اۆيزدە خىلى وىناق
اولدىنىدىن اۆك كرك مىندىجائى ورك مامىتى
حقتەدە حكمل ورمىك بىك زىادە مىكەندىر . اوغوز
نامەيى بالذات كوردن واقتاسلردە بولنان اۆرلە
اوندن بخت ايدىن آكارى تەقىق ايدەم ك اولورسوق
بونلوك ايتى قىم اولدىيى كوروز : و تاقىك
بىضىلر اوغوزنامەك اوغوز خان واولادلىرى
قايدەندىن باخت اولدىيى ، دىكرلىدە بو كىتابك
تارىخە ياقېن قايدەن زىادە بر مىناقىمە جموعەسى
اولدىيى كۆستەربىيور . ايتە بونك ايجىن دەر ك
بىضى ذوات بو اۆك بر تارىخ اولدىيى بىضى
ذواتەدە - چوق حقى اولەرق - اوغوزنامەك
اوغوز قومنىك مىناقىيى جموعەسى اولدىيى سويليدور .
حقيقتەدە ايسە بو ايتى - مىند كوروز - روايت
يىكەيلىرىكە مىتمىدور .

بو خصوصەدە دىسترس اولەيلىدىكىز برىجىيى
نوىع وىقەلر درجە اهمىتى اعتبارلە درج ايدىيور
سراد تانى دوزندە تىجرى اولونان « يازىجى اوغلى
على » ائندىنىك « سلجوقنامە » سەندە (م ۲)
« بونلوك نىسبلىرى روايتىن حكىملىرى ومىستىر
نافلارى روايتىندەن ايفور خطلە اوغوزنامەدە
يازلىشدر . » دىيور ك كرك بو وىقەندىن ورك
عىنى اۆك آشاغىدە يازە جىغىز دىكر وىقەلەردىن

غزلباد بیتیاتی

کون باتار کن ...

آرقس

قاره کوزلی قیز ...

معلتا

دوقونما بکا !

آرقس

یو ... وق . اوزاقدهم ، کورورسک یا ؛
آقرو دینک قیز قاردهمی ، اوزوم صاقیلری کی
سیاه کاکلی قیز . یولک کناردهم دورور ،
و کورورسک که نه بی بکچلرنه . نهده کندیلرندن
آرلقلر نه دوغری کیدمه یووم .

معلتا

کیت ! کیت ! بوشنه نفس نوکتورسک ،
چیسز بکی چوبانی ، مجبول یولار بولجی ! یولنه
کیدمه یورسک تارلاره دال . فقط چایریمه
کیرمه سن ، سن که کیمسک بیلیم یووم ؛ بوشه
استمداد ایدرم !

آرقس

بوغزلشکده کیکی امدادنه چایریمه ؟

معلتا

سمی ایشتهجک اولان الهلی !

آرقس

آیاوروجق ! الهلسک بدندهم اوزاقدرل ،
هم یانکده یله اولسلر سکا کوزل اولدینق
سویلمکدن بی منع ایدمزرکه ... چونکه
کوزل یوزکده اقتضار ایدرل واونک کندی شاه
آزری اولدینق یک ائی بیلیر .

معلتا

صوس چوبان ! هادی بولکه کیت . کیم
اولورسه اولسون - ازکک سوزی دیکلمکدن
آتمه بی منع ایشدی . بی بورادم بکلی قویونلری
دیکلمک واونلری کون قته به قدر اولامق ایچون
بولون یووم . آقشام روز کارلیه توزل اوجارکن
بولدن یکن کتبلرک سوزلری دیکلمک ایچون
دکل ...

آرقس

نه دن ؟

معلتا

بیلیم . اونی آتمه بیلیر . اونک باراقدن
یاتاغنده دوغالی اون اوج سنه بیل اولسایورکه
امرلری بایماق احتیاطلرلنی ایدیم .

آرقس

چو جوق ...! جوق ائی ، جوق معقول ،
جوق کوزله ، جوق محترم آتمهک مقصدی
آکلامشسک که سن . اوکسا ، صول قوالر تده
قلاقن وصاغ ارندهم فلنج ، بعضاً کویلردن یکن

بن محمود بیاتی « هر حالده اغوزنامه بی کورمش
واونی ماخذ اتخاذ ایشدر . مؤلف ؛ سلطان جم
ایله ملاقاتندن بحث ایدرکن « نسبت علیه آل
عنان اغوزک اکبر اولادی کون خان واونک فروغندن
قانی خانه منتهی اولدوغی وسائر سلسله علیهله
موجود بولان اغوزنامه دن بوجه اختصار تسوید
وارادله مراد ایدیلر . « دیور . (۱۲) نجی
صحیفه دهده : « بوخاندانک سلسله نسب علیهلرندن
اغوزنامه ده مندرن چوبن القوم مشهور و متعارف اولان
کلات اراده اولوندینق سویلیور . یوندن صورکه
« سلجوقنامه بی تأیید ایدمک وثیقه تصادف
ایدیوروز اغوزخانندن بحث اولونورکن « وسائر
احوالی اغوزنامه مشهوردر . « دهلی بیکی کی کون
خان ذکر ایدیلر کنده « جمله احوالی اغوزنامه به
حواله اولمشدر . « دهلی بیور . ایشته بو وثیقهلرندن
صراحتاً آکلاپورزه اغوز نامه اغوز خان
و اولادلرینک وقایع حاوی بر اتردر . بو صوگ
وثیقه اوسو وثیقهلرندن دهام ودها قیمتداردر .
چونکه حسن بن محمود بیاتی اغوز نامه بی کورمش
واونی ماخذ اتخاذ ایشدر . یازمچی زاده ایشه
اغوز نامه بی ماخذ اتخاذ ایشد بکی مشعر صریح
بر افاده یازمیور .

حسن بیاتی اثرینک (۳۱) نجی صحیفه سنده
اغوزنامه ک مندرجاتی حقدنه بزه دهام
معلومات ویریور : « قورقود ده بی مدینه منوره
کوندوب نور دیدار حضرت رسالت علیه السلام
ایله مشرف اولدندن صکره سلیمان قاری رضی الله
تعالی عنه اغوز طایفه سنه تعلیم شریعت اسلام
ایچون ییلجیکلادی « اغوزنامه ده مندرجدر .
شو هم تفصیلاتدن اغوز نامه دهده قورقود
دنده بحث ایدیلر و اغوزلرک اسلامیت صورت
دخولنه دار معلومات اولدینق غایت صریح بر طرزده
آکلاپورز . فقط اغوزنامه ایله دهده قورقود
علاقه سی هیچ بر زمان تمین ایش اولمایور .
یالکیز شوراسی شایان دقتدر ؛ که اغوز نامه دن
بحث ایدن بواکی مؤلف دهده قورقودیه ذکر
ایدیورل .

بوتون بو اثرلرندن باشقه اغوزنامه ک یالکیز
آدین کتایند ذکر ایدن بر مؤرخ دهام واردر :
« هوشا » طرندن ۱۶۰۲ ده نشر اولان
« سلجوقنامه ابن بی » ترجمه سنده مؤلف « ابن
بی » (ص ۲۱۷) « کیمیای سعادت کتای
و نظام الملک کتای که سیر ملوک آدلو کتابدر
مطالعه ادردی . اغوز تورهنی و اغوز نامه
و سایر تواضعی ابو بلوردی . جری و یاساق
باینده دیوانی اکلی اغوز تورهنجه و یا اغوز
تورهنه قیاس ایدوب حکم ادردی . « دیور .
ایکینجی مقاله دهده اغوز نامه بی کورن ،
اوقویان و اقتباسده بولونان دیگر بر ذلندن بحث
ایدمک اصل موضوعه کیرمک .

عسین نامی

بکی مجموعه

باربار ارککلردن بحث ایش . اونلر سنک
ایچون تهلکی اولایبیلریدی . چونکه سن
ضعیفک ، اونلر قوتلیدرل . مغفور محاربهلر
آناسنده فتح ابتکاری شهرلده سنک قدر کوزله
نیجه باکرملری اولدیرمشلدر . و بوللری اوستنده
بولسدری سکا ده مرحت ایتمه بکچری طبیعی
ایدی . فقط بی ، سکا نه فانی ایدم بیلیم .
صیرتمده رفویون بولستدن ، المدهده ردکنکدن
باشقه برشی یوق . بکا یانی . بی اوقدر قورقونجی ؟
معلتا

خایر ، چوبان ، سوزلک طالتیدر واونلری
الی نهپه دیکرم ... فقط بکا دیدیلرک طالتی
سوزلرده بیل خیانت واردر ، هله اونی یزلردن
برنه سویله بی دوداقلر ردلیقانی به تاندا اولورسه ..
آرقس

سکا بر سوال صودارسم جواب ویریمیک ؟

معلتا

اومت .

آرقس

بی بکرکن سیاه زیتون آغانک آلتنده
نه دوشونیورده ؟

معلتا

اونی سکا سویله بدم .

آرقس

سویلمزسک اما بی دن ذاتاً اونی بیلیورم .

معلتا

سویله باقم .

آرقس

یانه کلمه مساعد ایدرسک سویلدرم .
پوشه صوصارم . اونی آتمق قولاغنه فیصله ایدم .
بیلیم چونکه او سنک سرکدر ، بی دکل .
یانه هلیمی ؟ آلی آله آلامی ؟

معلتا

نه دوشونیورده ؟

آرقس

دوکون قوشاغی دوشونیورده .

معلتا

آ ... کیدم اوکرند ؟ عجا خیزلیمی
سویلمده ایشد ؟ سن چوبان ، الهیسک که
قیزلرک عقالرندن بکی ، بوله اوزاقدن ، کوزلرده
اوقویورسک ؟ بکا اوپله باقا ! شیدم دوشوند .
یکیمی ده اوقومنه چالیشا ...

آرقس

دوکون قوشاغی واونی - قورقیدک طالتی
سوزلی سویلهرک - جوزمک اولان بابانجی
دوشونیورسک . او سوزلرده ده خیانت واری ؟

معلتا

اوپله سوزلر ده دیکلمدمک ...

آرقس

بکچلری دیکلیمور و کوزلری کورورسک ...

معلتا